

Crte ličnosti merene testom Profil indeks emocija (PIE): Preliminarne norme za srednjoškolce

Kurbalija Dragan¹

Poljoprivredna škola sa domom učenika, Futog

Šakotić Kurbalija Jelena

Filozofski fakultet, Univerzitet u Novom Sadu

Osnovni cilj ovog rada jeste utvrđivanje odgovora na pitanje o tome da li se rezultati sa testa PIE mogu smisleno interpretirati na nivou osobina ličnosti, bez njihove konverzije u dimenzije primarnih emocija. U radu je predstavljan jedan nov, jednostavan metod obrade i interpretacije rezultata dobijenih testom PIE. Norme su izračunate na uzorku od 807 učenika srednje škole i predstavljene su kao distribucije standardizovanih skorova 12 dimenzija ličnosti testa PIE. Prikazane su distribucije z-vrednosti za muške i ženske ispitanike koje mogu poslužiti kao preliminarne norme na osnovu kojih se sirovi skorovi mogu pretvarati u standardizovane skorove. Ovakav način obrade rezultata daje mogućnost interpretacije većeg broja različitih međusobnih kombinacija dimenzija ličnosti od onog koji je predložen u postojećem ključu za ocenjivanje odgovora. U radu je analizirana i struktura BIAS skale a date su i smernice za prepoznavanje i interpretaciju disimulativnih profila. Takođe, date su i osnovne smernice za analizu i interpretaciju rezultata na nivou profila.

Ključne reči: Profil indeks emocija, crte ličnosti, norme

Uvod

Profil indeks emocija (PIE) veoma je popularan među psiholozima iz bivših jugoslovenskih republika i prema anketi koju je sproveo Matešić (1999) u Republici Hrvatskoj, PIE spada u 10 najčešće korišćenih psiholoških mernih instrumenata, a (uz MMPI i EPQ) jedan je od tri najčešće korištena upitnika za ispitivanje ličnosti. Iako ne postoje podaci o zastupljenosti psiholoških testova za ostale republike, na osnovu objavljenih istraživačkih studija može

1 dragankurbalija@gmail.com

se zaključiti da PIE za procenu ličnosti često u regionu koriste *vojni* psiholozi (Husar & Bogović, 2008; Novaković, Čabarkapa, Ille, & Ilinković, 2007), *školski* psiholozi (Mikas, 2010; Stojiljković & Dosković, 1991; Todorović, 2002), *klinički* psiholozi (Đurđić & Dimitrijević, 2008; Pop-Jordanova & Zorcec, 2009; Rubeša, Tic-Bačić, Sveško-Visentin, & Bačić, 2011; Zebić, Vuković, Cvetic, & Britvić, 2006; Zlatanović, 1999) i *kadrovski* psiholozi (Maslić-Seršić, Zelenbrz, & Čorko, 2006; Mladenović & Marković, 2011; Okanović & Okanović, 2009). Zato je razumljivo što su se relativno brzo po raspadu Jugoslavije pored slovenačkog priručnika, koji je bio važeći priručnik za upotrebu ovog testa u SFRJ (Baškovac-Milinković, Bele-Potočnik, Hruševar, & Rojšek, 1987), pojavili i priručnik jugosloveneke revizije skale (PIE-JRS) (Kostić, 2003) i hrvatski prevod američkog priručnika (Plutchik & Kellerman, 2000) za primenu i interpretaciju rezultata ovog testa.

Uprkos velikoj popularnosti među domaćim praktičarima, postoji relativno malo radova koji se bave proverom strukture i metrijskih karakteristika testa PIE. Pošto je u pitanju test prisilnog izbora, svaki pojedinačan odgovor ispitanika predstavlja ipsativni skor, odnosno izbor jednog od atributa iz para ne govori samo o stepenu poželjnosti izabrane osobine već i o stepenu nepoželjnosti osobine s kojom se izlaže u paru. Zbog toga, strukturu i metrijske karakteristike takvih testova nije moguće proveriti na standardan način, koji je razvijan za potrebe procene valjanosti upitnika na kojima ispitanici izražavaju stepen svog slaganja sa određenim tvrdnjama. Jedan raniji pokušaj provere metrijskih karakteristika testa PIE (Momirović, 1987) uzimao je u obzir svaki pojedinačni odgovor ispitanika, što je za rezultat imalo veliki broj početnih varijabli. Studija koju je sproveo Aleksandar Momirović (1987) pošla je od matrice sa 936 binarnih vektora $(8 \times 117)^2$ koji su analizirani algoritmom RTT-7. Koeficijenti reprezentativnosti, pouzdanosti, homogenosti i diskriminativnosti izračunati su za svaku od 8 supskala, posebno tako što su analizirane osobine koje se za svaku od primarnih emocija zbrajaju u ključu za ocenjivanje odgovora. Ipak, opšti zaključak te studije – da se radi o relativno slabom mernom instrumentu (koeficijenti pouzdanosti kreću se u rasponu od $\alpha = 0,73$ za skalu Depresivnosti do $\alpha = 0,88$ za skalu Agresivnosti) – nije razrešio pritajen konflikt među zagovornicima i protivnicima upotrebe Plučikovog testa, koji već duže vreme vlada u domaćoj psihološkoj javnosti. Zagovornici njegove primene i dalje su isticali očiglednu valjanost, visoku pouzdanost pri ponovljenim merenjima, konstruktnu valjanost izraženu preko visine povezanosti s drugim skalama koje mere slične konstrukte i neadekvatnost metoda provere metrijskih karakteristika, dok su protivnici upozoravali na opasnost primene psiholoških mernih instrumenata za koje ne postoje podaci o njihovoj strukturi i predmetu merenja, a koji su niske pouzdanosti, slabe diskriminativnosti, osrednje homogenosti i reprezentativnosti.

2 broj dimenzija*broj pojedinačnih atributa koji se broje u šablonu za ocenjivanje

Kasnija ispitivanja testa PIE (Bucik, Brenk & Vodopivec, 1995; Kurbalija, 2006) pokazala su da se analiza njegove strukture može izvršiti ukoliko se kao početne varijable ne koriste podaci o svakom pojedinačnom izboru ispitanika, već sume odgovora ispitanika na 12 osobina koje se izlažu u parovima. Osnovu za tu ideju predstavljala je analiza samog šablona za ocenjivanje odgovora.

Naime, skorovi na dimenzijama primarnih emocija testa PIE ne računaju se tako što se zbrajaju pojedinačni atributi udruženi u skale višeg reda na osnovu nekog empirijski utvrđenog kriterijuma, kako se moglo na prvi pogled pretpostaviti, već je veza između osobina ličnosti, s jedne strane, i primarnih emocija, s druge, definisana na osnovu istraživanja u kojem su Plučik i Kelerman listu sa 12 osobina ličnosti dali grupi kliničkih psihologa sa zadatkom da za svaku od njih odrede po dve primarne emocije koje se nalaze u njihovoj osnovi. Za prvu emocionalnu komponentu svake od crta izabrane su emocije s prosečnim slaganjem na nivou od 93%, a za drugu komponentu one s prosečnim slaganjem od 79% (Baškovac-Milinković i sar., 1987).

Na osnovu te veze unapred određenih setova crta ličnosti i primarnih emocija konstruisan je šablon za ocenjivanje. Zato se rezultati na dimenzijama primarnih emocija određuju prostim zbrajanjem rezultata većeg broja crta ličnosti na način koji je prikazan u Tabeli 1, pri čemu se ne broje parovi u kojima oba atributa ulaze u sastav primarne emocije (npr., Društven/Srdačan za Reprodukciju i Inkorporaciju ili Nagao/Sklon pustolovinama za Nekonrolisanost...).

Tabela 1. *Primarne emocije i crte ličnosti koje ulaze u njihov sastav*

Primarna emocija	Osobine
Reprodukcija	Društven, Srdačan
Inkorporacija	Društven, Srdačan, Poslušna
Nekonrolisanost	Nagao, Sklon pustolovinama
Samozastita	Opreznan, Poslušna, Smeten
Deprivacija	Grize se u sebi, Potišten
Opozicionalnost	Nesiguran u sebe, Ozlojeđen, Sklon prepiranju
Eksploracija	Nesiguran u sebe, Opreznan, Sklon pustolovinama, Smeten
Agresivnost	Grize se u sebi, Potišten, Nagao, Ozlojeđen, Sklon prepiranju

Ipak, rezultati istraživanja strukture testa (Bucik i sar., 1995; Kurbalija, 2006) govore o relativno niskoj povezanosti ispitanih osobina ličnosti, što dovodi u pitanje opravdanost njihovog udruživanja u dimenzije višeg reda, pa zbog toga i nalazi tih studija ne govore jasno ni za Plučikovu teoriju, ali ni protiv nje.

Tako, rezultati hijerarhijske klaster analize 12 osobina ličnosti (Bucik i sar., 1995) ukazuju na to da se ispitanici atributi udružuju u dva klastera koji razdvajaju osobine u čijoj osnovi stoje pozitivno usmerene primarne emocije

(Reprodukcija, Inkorporacija, Samozaštita i Eksploracija) i negativno usmerene primarne emocije (Opozicionalnost, Deprivacija, Agresivnost i Nekontrolisnost), ali su u isto vreme razlike među ispitanim atributima veće nego što su to autori očekivali. O relativno niskoj povezanosti osobina ličnosti govore i rezultati multidimenzionalnog skaliranja (Bucik i sar., 1995), koji pokazuju da se atributi ravnomerno, kružno raspoređuju unutar dvodimenzionalnog prostora s relativno niskim stepenom grupisanja.

Sličan rezultat dobijen je i u proveru faktorske strukture testa PIE (Kurbalija, 2006). Vrednost normalizovanog KMO koeficijenta početne matrice interkorelacija koja je iznosila samo 0,06 (daleko ispod granične vrednosti od $KMO > 0,50$) ukazuje na to da ona nije pogodna za faktorizaciju. I zaista, detaljniji pregled interkorelacija osobina ličnosti (Kurbalija, 2006, str. 353) ukazuje na to da od ukupno 66 koeficijenata samo 13 ima vrednost između $0,30 < r < 0,50$, a da nijedan koeficijent korelacije ne prelazi vrednost $r > 0,50$.

S druge strane, korelacije među dimenzijama primarnih emocija mnogo su izraženije, što se i moglo očekivati s obzirom na način njihovog izračunavanja. U matricama interkorelacija dimenzija primarnih emocija objavljenim u Priručniku za PIE-JRS (Kostić, 1997, str. 24 i 25) vidi se da koeficijenti mogu ići i do $r = 0,90$ (Agresivnost i Odbacivanje), a da koeficijenti korelacije $r > 0,50$ nisu neuobičajeni, nezavisno od načina izračunavanja.

Imajući u vidu da su rezultati o niskoj povezanosti atributa koji predstavljaju osobine ličnosti dobijeni na različitim uzorcima u različito vreme, možemo, čini se s pravom, pretpostaviti njihovu relativnu nezavisnost, što nam ne daje osnov za pretpostavku o postojanju stabilne latentne strukture testa PIE. U prilog takvom zaključku govore i rezultati konfirmativne faktorske analize testa PIE: iako je struktura hipotetskih faktora relativno slična strukturi 4 bipolarne faktora primarnih emocija, procenat objašnjene varijanse iznosi tek oko 30% (Kurbalija, 2006).

S druge strane, možemo pretpostaviti postojanje visoke povezanosti dimenzija primarnih emocija, što je (iako sasvim očekivano po teoriji) potpuno neusaglašeno s osnovnim principima psihometrijske logike. Naime, pri konstrukciji psiholoških mernih instrumenata obično polazimo od pretpostavke o postojanju određenog psihičkog procesa koji nije moguće neposredno meriti. Zato se za taj proces definiše set indikatora čije je vrednosti moguće meriti, uz pretpostavku da onaj deo varijanse koji je zajednički vrednostima izmerenim na različitim indikatorima govori, zapravo, o izraženosti psihičkog procesa koji smo nameravali da merimo. Zato u praksi obično srećemo veći broj *međusobno visoko povezanih* manifestnih varijabli koje se udružuju u manji broj *relativno nezavisnih* latentnih dimenzija.

U testu PIE osobine ličnosti predstavljene su atributima, a o stepenu izraženosti svake osobine može se zaključivati na osnovu broja atributa koje je ispitanik izabrao u kombinaciji sa svim ostalim atributima sa kojima se izlaže

u paru. Rukovodeći se svojom teorijom „obrnute kupe”, Plučik je otišao korak dalje, pa je osobine ličnosti posmatrao kao indikatore primarnih emocija. Zato je skup *relativno nezavisnih* osobina ličnosti preveden u skup *visoko povezanih* primarnih emocija koje se sve, po teoriji, u narednom stepenu udružuju u jedno bazično osećanje prijatnosti/neprijatnosti.

Međutim, nezavisno od Plučikove teorije, rezultati navedenih istraživanja ne daju nam osnov za pretpostavku o postojanju empirijski utemeljenog razloga za konverziju skorova dobijenih procenom izraženosti 12 atributa koji predstavljaju dimenzije ličnosti u skorove na 8 dimenzija primarnih emocija.

Imajući u vidu te rezultate, autori ovog rada su za potrebe procene ličnosti učenika srednje škole paralelno koristili „klasičan” način obrade i interpretacije rezultata testa PIE i „alternativan” način u kojem je analiziran stepen izraženosti crta ličnosti bez konverzije u skorove primarnih emocija. Na osnovu poređenja rezultata ta dva načina obrade pretpostavili smo da se rezultat sa testa PIE može smisleno interpretirati na nivou analize osobina ličnosti, kao i da nam takav način obrade i tumačenja govori nešto više o ispitaniku od klasičnog „kružnog profila”. Pored već pomenutih nalaza, kao osnov za tu hipotezu poslužila je i analiza razlika koja ukazuje na to:

- da su vrednosti na atributima Grize se u sebi i Potišten u negativnoj korelaciji s vrednostima na atributima Nagao, Ozlojeđen i Sklon prepiranju, iako se svi zbrajaju u okviru dimenzije Agresivnosti;
- da su vrednosti na atributu Sklon pustolovinama u negativnoj korelaciji s vrednostima na ostala tri atributa (Nesiguran u sebe, Oprezan i Smeten), koji čine dimenziju Eksploracije;
- da se atribut Sklon pustolovinama nalazi i u sklopu primarne emocije Eksploracija i u okviru primarne emocije Nekontrolisanost, iako bi trebalo da su one suprotne po prirodi;
- da je sadržaj Reprodukcijske u potpunosti obuhvaćen sadržajem Inkorporacije i
- da je sadržaj Deprivacije u potpunosti obuhvaćen sadržajem Agresivnosti.

Metod

Rezultati u ovom radu podeljeni su u dva dela: u prvom su prikazani rezultati istraživačke studije u kojoj su osobine ličnosti i primarne emocije, kao setovi prediktorskih varijabli, dovedeni u vezu s vršnjačkim procenama stepena izraženosti Agresivnog ponašanja i Povučenog ponašanja. U drugom delu rada prikazane su preliminarne norme za osobine ličnosti koje su mere ne testom PIE, prikazan je i način skorovanja dobijenih podataka, a date su i osnovne smernice za otkrivanje i interpretaciju disimulativnih profila. Takođe, analizirani su osnovni parametri distribucija odgovora i razlike između distribucija odgovora muških i ženskih ispitanika.

U istraživanju je korišćena verzija testa PIE i ključa za ocenjivanje odgovora u izdanju Centra za psihodijagnostična sredstva Zavoda SRS za produktivnost dela³ (Baškovic-Milinković i sar., 1987). Svi učenici su testirani grupno, u učionici, prema proceduri predloženoj u Priručniku (Baškovic-Milinković i sar., 1987).

Studija 1

Uzorak ispitanika

U okviru šireg istraživačkog projekta (Kurbalija, 2008), podaci za ovu studiju prikupljeni su od 237 učenika (139 mladića i 98 devojaka) iz četiri srednje škole s teritorije opštine Novi Sad.

Učešće u ispitivanju bilo je dobrovoljno, učenici su imali mogućnost da ne prihvate učešće u ispitivanju, i u tom slučaju ne bi bili procenjivani od strane vršnjaka. Učenici su upoznati s tim da se ispitivanje sprovodi isključivo u naučne svrhe i da njihovi odgovori ni na koji način neće uticati na njihov dalji tretman u odeljenju.

Varijable i obrada podataka

Da bi empirijski proverili osnovanost pretpostavke o boljoj prediktivnoj moći osobina ličnosti merenih testom PIE u odnosu na dimenzije primarnih emocija, oba seta varijabli dovedena su u vezu s vršnjačkim procenama stepena izraženosti Agresivnog ponašanja i Povučenog ponašanja.

Kriterijumske varijable u istraživanju predstavljale su vršnjačke procene izraženosti agresivnog i povučenog ponašanja učenika. Procene su vršene tako što se od učenika iz odeljenja tražilo da nominuju one učenike kod kojih su, po njihovom mišljenju, izraženi sledeći oblici ponašanja:

1. **Agresivno ponašanje** (uništavanje školske imovine, vređanje drugih, dobacivanje, svađa sa svima, nabusitost...) i
2. **Povučeno ponašanje** (provođenje vremena u nekom „svom svetu”, malo ko može reći da stvarno poznaje ovakvu osobu, izbegavanje drugih ljudi...).

Za učenike je ovaj deo ankete bio anoniman, procenjivači su imali mogućnost da nominuju više učenika iz odeljenja (ukoliko su smatrali da kod više učenika postoji sklonost ka takvim vrstama ponašanja), mogli su nominovati

3 Primenjena verzija testa predstavlja deo „nasleđenog” psihološkog instrumentarija koga je jedan od autora zatekao na radom mestu. Ipak, autori preporučuju upotrebu Jugoslovenske revizije skale (Kostić, 2003), posebno zbog poboljšanja načinjenih u prevodu atributa koji predstavljaju osobine ličnosti i u prevodu njihovih definicija.

i sebe, a ostavljena im je i mogućnost da ne navedu nikoga, ukoliko su smatrali da nijedan učenik iz odeljenja ne odgovara opisu.

Pošto su ispitana odeljenja imala različit broj učenika (od 21 do 36), broj nominacija svakog učenika za svaku vrstu ponašanja procenjavanu od strane vršnjaka iz odeljenja podeljen je sa ukupnim brojem učenika uključenih u procenu. Dobijeni količnik korišćen je dalje u istraživanju kao mera stepena izraženosti svakog od procenjavanih ponašanja.

Prediktorske varijable u studiji bile su: a) 12 osobina ličnosti (Društven, Grize se u sebi, Nagao, Nesiguran u sebe, Oprezan, Ozlojeđen, Poslušan, Potišten, Sklon prepiranju, Sklon pustolovinama, Smeten i Srdačan) i b) 8 dimenzija primarnih emocija (Reprodukcija, Inkorporacija, Nekontrolisanost, Samozaštita, Deprivacija, Opozicionalnost, Eksploracija i Agresivnost). Ovaj deo ispitivanja nije bio anoniman za učenike, kako bi rezultati samoprocene na testu PIE mogli da se povežu s vršnjačkim procenama.

Podaci su obrađeni višestrukom regresionom analizom, odvojeno za oba seta prediktorskih varijabli. Takođe, izračunate su i mere multikolinearnosti (tolerancija i faktor inflacije varijanse (VIF)) za oba seta prediktorskih varijabli.

Rezultati i diskusija

Rezultati četiri višestruke regresione analize prikazani su u Tabeli 2. U kolonama su prikazani regresioni koeficijenti za kriterijumske varijable procene izraženosti agresivnog i povučenog ponašanja, kao i indikatori multikolinearnosti.

Tabela 2. Rezultati višestruke regresione analize

Osobine ličnosti	AGRESIVNOST			POVUČENOST			Multikolinearnost	
	B	SG B	β	B	SG B	β	Tolerancija	VIF
Društven	0,008	0,006	0,18	-0,021	0,007	-0,41**	0,28	3,63
Grize se u sebi	0,013	0,005	0,33*	-0,010	0,006	-0,22	0,25	3,94
Nagao	0,015	0,005	0,43**	-0,012	0,006	-0,30*	0,22	4,66
Nesiguran u sebe	0,008	0,005	0,23	-0,009	0,006	-0,24	0,19	5,15
Oprezan	0,008	0,005	0,20	-0,006	0,006	-0,13	0,28	3,59
Ozlojeđen	0,009	0,005	0,26	-0,013	0,006	-0,32*	0,22	4,50
Poslušan	0,011	0,005	0,33*	-0,007	0,006	-0,20	0,16	6,12
Potišten	0,009	0,006	0,20	-0,004	0,006	-0,09	0,28	3,61
Sklon prepiranju	0,015	0,005	0,43**	-0,003	0,006	-0,08	0,20	4,96
Sklon pust.	0,009	0,005	0,27	-0,010	0,006	-0,24	0,21	4,81
Smeten	0,010	0,005	0,24	-0,006	0,006	-0,13	0,29	3,43
Srdačan	0,007	0,005	0,18	-0,004	0,006	-0,09	0,25	3,99
R = 0,33; R ² = 0,11;				R = 0,34; R ² = 0,11; R _k ² =				
R _k ² = 0,05; F(12,201) = 1,99*				0,06; F(12,201) = 0,12*				

Primarne emocije	AGRESIVNOST			POVUČENOST			Multikolinearnost	
	B	SG B	β	B	SG B	β	Tolerancija	VIF
Reprodukcija	-0,001	0,002	-0,16	0,002	0,003	0,27	0,02	49,74
Inkorporacija	0,005	0,004	0,97	-0,007	0,005	-1,19	0,01	160,59
Nekontrolisanost	0,000	0,002	0,01	0,001	0,003	0,15	0,02	43,66
Samozastita	0,000	0,003	-0,05	0,003	0,004	0,38	0,02	63,68
Deprivacija	-0,001	0,002	-0,14	0,002	0,003	0,28	0,02	45,75
Opozicionalnost	-0,001	0,003	-0,10	0,002	0,004	0,24	0,01	68,30
Eksploracija	0,005	0,005	0,75	-0,007	0,006	-0,87	0,01	112,30
Agresivnost	0,007	0,005	1,30	-0,008	0,006	-1,15	0,00	204,08
R = 0,32; R ² = 0,10;			R = 0,23; R ² = 0,05;					
R _k ² = 0,06; F(8,205) = 2,86**			R _k ² = 0,02; F(8,205) = 1,40					

* p < 0,05 ** p < 0,01

Na osnovu prikazanih rezultata možemo zaključiti da je multikolinearnost veoma izražena unutar seta primarnih emocija, što se moglo i očekivati s obzirom na način njihovog izračunavanja. Vrednost VIF-a daleko premašuje graničnu vrednost od VIF < 10, posebno kod primarnih emocija Agresivnost i Inkorporacija koje, kao što je već rečeno, u potpunosti obuhvataju sadržaj primarnih emocija Deprivacije, odnosno Reprodukcije. Koliko god da je način prevođenja skorova osobina ličnosti u skorove primarnih emocija imao utemeljenje u Plučikovoj teoriji emocija, visoka povezanost među njima čini ih nepouzdanim setom prediktorskih varijabli, što je i razlog zbog koga *nijedna od primarnih emocija* nije statistički značajan prediktor vršnjačkih procena izraženosti agresivnog i povučenog ponašanja.

S druge strane, osobine ličnosti su u većoj meri međusobno nezavisne, pa se na osnovu prikazanih rezultata čini primerenije koristiti ih kao set prediktorskih varijabli. Vrednosti VIF-a umereno su izražene, a stepen tolerancije je veći, tako da možemo imati više poverenja u procene izvršene na osnovu njih, bar kada se radi o utvrđivanju veza na osnovu rezultata višestruke regresione analize.

Kao što se vidi u Tabeli 2, procenat zajedničke varijanse prediktorskih i kriterijskih varijabli iznosi oko 10%, osim kada je reč o vezi primarnih emocija i procene povučenog ponašanja, gde iznosi 5%, što nije neočekivan rezultat jer se radi o različitim vrstama procena. Takođe, vidi se da su samoprocene na osobinama Nagao, Sklon prepiranju, Grize se u sebi i Poslušna statistički značajni prediktori agresivnog ponašanja, dok su samoprocene na osobinama Društven, Ozlojeđen i Nagao značajni prediktori povučenog ponašanja.

Dakle, iako osobine Nagao, Sklon prepiranju, Grize se u sebi učestvuju u izračunavanju skorova na primarnoj emociji Agresivnost dok osobina Poslušna učestvuje u izračunavanju skorova na primarnoj emociji Samozaštita (koja se nalazi nasuprot njoj), ove dve primarne emocije nisu statistički značajni prediktori vršnjačke procene agresivnog ponašanja. Ipak, rezultati suge-

rišu to da su osobine koje čine dimenziju Agresivnost nasuprot Samozaštiti relevantne za procenu agresivnog ponašanja.

S druge strane, ne postoji primarna emocija koja bi odgovarala procenama povučenog ponašanja, pa se osobine Društven, Ozlojeđen i Nagao ne mogu jasno povezati ni sa jednim parom primarnih emocija.

Ovi rezultati, čini se, dobro ilustruju razloge zbog kojih smo odlučili da prikažemo preliminarne norme za osobine ličnosti testa PIE:

- primarne emocije su visoko međusobno povezane, i to ih čini lošim prediktorima;
- u slučaju kada želimo da procenjujemo konstrukt koji je sličan nekoj od primarnih emocija, verovatno ćemo dobiti strukturu osobina koja je slična strukturi osobina koje čine te primarne emocije, pri čemu će procenat objašnjene varijanse biti ujednačen;
- međutim, u slučaju kada želimo da procenjujemo neki konstrukt koji nije sličan nekoj od primarnih emocija, procenat varijanse objašnjen setom primarnih emocija biće značajno manji u odnosu na varijansu objašnjenu setom osobina ličnosti.

Preliminarne norme

Podaci o testu i norme

Uzorak ispitanika

Podaci su prikupljeni od učenika smeštenih u Domu učenika Poljoprivredne škole u Futogu, u toku septembra meseca, za potrebe praćenja adaptacije na uslove života u domu. U periodu od 2005. do 2013. godine ispitano je ukupno 807 učenika (501 mladić i 306 devojaka) starosti od 15 do 18 godina, koji su u vreme ispitivanja bili smešteni u Domu.

Ispitivanje je bilo dobrovoljno i sprovedeno je uz pristanak učenika i roditelja.

Obrada podataka

Na samom početku rada analizirani su osnovni parametri distribucija odgovora ispitanika na 12 dimenzija ličnosti i testirana je normalnost distribucija Kolmogorov-Smirnov testom. Takođe, analizirane su razlike među distribucijama odgovora muških i ženskih ispitanika, pošto su u ranijim priručnicima norme za muške i ženske ispitanike prikazane odvojeno.

Prikazane su i distribucije z-vrednosti za muške i ženske ispitanike, koje mogu poslužiti kao preliminarne norme na osnovu kojih se sirovi skorovi mogu pretvarati u standardizovane skorove.

Dat je prikaz načina obrade i tumačenja rezultata testiranja, koji uključuje način izračunavanja sumarnih skorova za svaku od ispitivanih crta ličnosti, način otkrivanja i interpretacije disimulativnih profila, analizu strukture BIAS skale i, najzad, osnovne smernice za tumačenje dobijenih profila.

Osnovni parametri distribucija odgovora

U Tabeli 2 prikazani su osnovni parametri distribucija odgovora ispitanika za svaku od 12 osobina ličnosti testa PIE.

Tabela 3. *Osnovni parametri distribucija odgovora ispitanika*

	AS	SD	R	S	K	K-S	p
Društven	8,54	1,88	0–10	-1,94	4,25	7,12	0,00
Grize se u sebi	3,62	2,51	0–10	0,40	-0,62	3,39	0,00
Nagao	3,96	2,45	0–11	0,24	-0,66	2,99	0,00
Nesiguran u sebe	4,15	2,62	0–11	0,32	-0,62	3,20	0,00
Oprezan	6,94	2,03	0–10	-0,69	0,30	4,15	0,00
Ozlojeđen	2,72	2,14	0–10	0,79	0,28	4,24	0,00
Posluššan	7,68	2,52	0–11	-1,00	0,51	5,05	0,00
Potišten	3,22	1,98	0–10	0,46	0,03	3,40	0,00
Sklon prepiranju	4,12	2,66	0–10	0,10	-0,93	2,80	0,00
Sklon pust.	6,79	2,62	0–11	-0,60	-0,30	3,71	0,00
Smeten	3,25	2,18	0–10	0,41	-0,42	3,22	0,00
Srdačan	6,64	2,33	0–10	-0,65	-0,22	4,15	0,00

AS – Aritmetička sredina; SD – Standardna devijacija; R – Raspon (Min-Max.); S – Skjunis (Standardna greška Skjunisa = 0,09); K – Kurtosis (Standardna greška Kurtosisa = 0,17); K-S – Kolmogorov-Smirnov Test; p – Nivo značajnosti K-S testa

Kao što se može videti iz Tabele 2, odgovori ispitanika se ne raspoređuju u skladu s normalnom distribucijom ni na jednoj od 12 dimenzija ličnosti testa PIE. Iako je ukupan raspon odgovora ispitanika za svaku osobinu od nule pa sve do maksimalnog skora, distribucije odgovora na osobinama Društven, Posluššan, Oprezan, Sklon pustolovinama i Srdačan pomerene su u smeru viših odgovora (negativna vrednost Skjunisa), dok su distribucije odgovora na osobinama Ozlojeđen, Potišten, Smeten i Grize se u sebi pomerene u smeru nižih odgovora.

Pošto distribucije svih 12 osobina ličnosti statistički značajno odstupaju od normalne distribucije, razlike između odgovora muških i ženskih ispitanika testirali smo neparametrijskim metodama.

Razlike između muških i ženskih ispitanika.

U Tabeli 3 prikazane su aritmetičke sredine i standardne devijacije odgovora muških i ženskih ispitanika, kao i rezultati neparametrijskih testova razlika među distribucijama njihovih odgovora (Mann-Whitney U).

Tabela 4. Razlike među odgovorima muških i ženskih ispitanika

	Muški		Ženski		Mann-Whitney U	p
	AS	SD	AS	SD		
Društven	8,42	1,88	8,73	1,85	67033,50	0,00
Grize se u sebi	3,49	2,48	3,82	2,55	71161,50	0,09
Nagao	4,02	2,49	3,85	2,39	73900,00	0,39
Nesiguran u sebe	4,07	2,58	4,30	2,69	72932,00	0,24
Oprezan	7,14	2,01	6,62	2,02	64878,00	0,00
Ozlojeđen	2,87	2,14	2,49	2,13	67849,50	0,01
Poslušan	7,83	2,49	7,43	2,54	68942,50	0,02
Potišten	3,28	1,94	3,13	2,04	71884,00	0,13
Sklon prepiranju	4,04	2,58	4,25	2,79	73162,00	0,27
Sklon pustolovinama	6,77	2,62	6,80	2,63	76274,00	0,91
Smeten	3,20	2,15	3,32	2,24	75325,50	0,68
Srdačan	6,43	2,35	6,98	2,26	65893,50	0,00

Kao što se može videti iz Tabele 3, distribucije odgovora učenika i učenica na dimenzijama Oprezan, Srdačan, Društven, Ozlojeđen i Poslušan statistički se značajno razlikuju, pri čemu su učenici u proseku oprezniji, manje srdačni, manje društveni, više ozlojeđeni i poslušniji.

Iako razlike među odgovorima grupa nisu velike, kao što se može videti iz Tabele 3, preliminarnu normu su, ipak, izračunate odvojeno za učenice i učenike.

U Tabeli 5 i Tabeli 6 prikazane su distribucije z-vrednosti za muške i ženske ispitanike; uz pomoć njih vrednosti sirovih skorova mogu se transformisati u standardizovane skorove.

Tabela 5. Distribucija z-vrednosti za muške ispitanike

	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
Društven	-4,48	-3,95	-3,41	-2,88	-2,35	-1,82	-1,29	-0,76	-0,22	0,31	0,84	
Grize se u sebi	-1,41	-1,00	-0,60	-0,20	0,21	0,61	1,01	1,42	1,82	2,22	2,63	
Nagao	-1,61	-1,21	-0,81	-0,41	-0,01	0,39	0,80	1,20	1,60	2,00	2,40	2,80
Nesiguran u sebe	-1,58	-1,19	-0,80	-0,41	-0,03	0,36	0,75	1,14	1,52	1,91	2,30	2,69
Oprezan	-3,55	-3,05	-2,56	-2,06	-1,56	-1,06	-0,57	-0,07	0,43	0,93	1,42	
Ozlojeđen	-1,34	-0,87	-0,41	0,06	0,53	1,00	1,46	1,93	2,40	2,86	3,33	
Poslušan	-3,14	-2,74	-2,34	-1,94	-1,54	-1,14	-0,73	-0,33	0,07	0,47	0,87	1,27
Potišten	-1,69	-1,18	-0,66	-0,14	0,37	0,89	1,40	1,92	2,43	2,95	3,46	
Sklon prep.	-1,57	-1,18	-0,79	-0,40	-0,02	0,37	0,76	1,15	1,53	1,92	2,31	
Sklon pust.	-2,58	-2,20	-1,82	-1,44	-1,06	-0,68	-0,29	0,09	0,47	0,85	1,23	1,61
Smeten	-1,49	-1,02	-0,56	-0,09	0,37	0,84	1,30	1,77	2,23	2,70	3,16	
Srdačan	-2,74	-2,31	-1,89	-1,46	-1,03	-0,61	-0,18	0,24	0,67	1,09	1,52	
	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11

Tabela 6. *Distribucija z-vrednosti za ženske ispitanike*

	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
Društven	-4,72	-4,18	-3,64	-3,10	-2,56	-2,02	-1,48	-0,94	-0,39	0,15	0,69	
Grize se u sebi	-1,50	-1,11	-0,71	-0,32	0,07	0,46	0,85	1,25	1,64	2,03	2,42	
Nagao	-1,61	-1,19	-0,77	-0,36	0,06	0,48	0,90	1,32	1,74	2,15	2,57	2,99
Nesiguran u sebe	-1,60	-1,23	-0,86	-0,48	-0,11	0,26	0,63	1,00	1,38	1,75	2,12	2,49
Oprezan	-3,28	-2,78	-2,29	-1,79	-1,30	-0,80	-0,31	0,19	0,68	1,18	1,67	
Ozlojeđen	-1,17	-0,70	-0,23	0,24	0,71	1,18	1,65	2,12	2,59	3,06	3,53	
Posluššan	-2,93	-2,53	-2,14	-17,4	-1,35	-0,96	-0,56	-0,17	0,22	0,62	1,01	1,41
Potišten	-1,53	-1,04	-0,55	-0,06	0,43	0,92	1,41	1,90	2,39	2,88	3,37	
Sklon prep.	-1,52	-1,16	-0,81	-0,45	-0,09	0,27	0,63	0,99	1,34	1,70	2,06	
Sklon pust.	-2,59	-2,21	-1,83	-1,44	-1,06	-0,68	-0,30	0,08	0,46	0,84	1,22	1,60
Smeten	-1,48	-1,04	-0,59	-0,14	0,30	0,75	1,20	1,64	2,09	2,54	2,98	
Srdačan	-3,09	-2,65	-2,20	-1,76	-1,32	-0,88	-0,43	0,01	0,45	0,89	1,34	
	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11

Upotreba testa

Obrada i tumačenje rezultata testiranja

Za razliku od klasičnog načina obrade i tumačenja rezultata testa PIE, u ovom radu rukovodili smo se logikom da birajući između parova ponuđenih osobina, ispitanici zapravo procenjuju u kojoj je meri za njih karakteristična svaka od 12 ponuđenih crta ličnosti. Tako, na primer, ukoliko ispitanik u kombinaciji sa svim ostalim osobinama proceni da je *Srdačan*, dobiće na toj dimenziji maksimalan skor; ukoliko pak stalno bira neku drugu osobinu, na dimenziji *Srdačan* dobiće skor 0. Na ovaj način definisali smo 12 dimenzija osobina ličnosti na osnovu kojih se konstruiše profil za interpretaciju.

Obrada rezultata testiranja. Nakon što ispitanik popuni test, potrebno je prebrojati frekvencije za svaku od 12 osobina ličnosti testa PIE. Iskustvo je pokazalo da je najlakši i najbrži način obrade rezultata tako što se na jednom papiru ispiše 12 osobina, a onda se beleže frekvencije pored svake osobine koja je izabrana u paru. U samom postupku beleženja frekvencija odgovora trebalo bi obratiti pažnju na dve stvari:

1. *parovi koji su preskočeni*, ili su zaokružene obe osobine u paru, svakako govore o ispitanikovo potrebi da iskrivljuje rezultat i prikaže se u drugačijem svetlu; čini se, ipak, da se protokoli koji imaju manje od 3 takva para mogu tumačiti uz određene ograde; o ispitanicima koji su na testu imali više od 3 nevalidna para osobina ličnosti ne može se pouzdano zaključivati;
2. „*obrnuti*” *profili* javljaju se kod ispitanika koji ne slušaju pažljivo instrukciju za popunjavanje, već precrtavaju osobine u paru koje se *ne*

odnose na njih; takvi profili su već na prvi pogled neobični, ali taj način obrade omogućava lako konstruisanje alternativnog profila tako što se od maksimalnog skora za svaku osobinu ličnosti oduzme skor koji je ispitanik imao na testu. Potrebno je sa ispitanikom proveriti da li je dobro razumeo instrukciju za popunjavanje testa i u skladu s njegovim odgovorom tumačiti jedan od dva moguća profila.

Nakon prebrojavanja, frekvencije se pretvaraju u standardizovane skrove uz pomoć Tabele 5 i Tabele 6 i na osnovu očitanih z-vrednosti konstruiše se profil ispitanika. Zbog relativno niskih međusobnih korelacija osobina ličnosti, osobine se ne unose u kružni profil, već se koristi linearni, pa nije moguće direktno očitati konfliktne zone, kao što je to bilo moguće u „klasičnom” kružnom profilu. Ipak, zbog same forme testa i dalje važi pravilo da povišeni skorovi na određenim osobinama ličnosti podrazumevaju snižene skorove na nekim drugim osobinama.

Otkrivanje i interpretacija disimulativnog profila. Pre nego što pređemo na tumačenje i interpretaciju, potrebno je odrediti stepen poverenja koji možemo imati u rezultat na testu. Zbog toga ćemo nešto više pažnje posvetiti strukturi BIAS skale, profilima koji imaju visok BIAS skor i načinima njihovog tumačenja.

Tumačenje rezultata BIAS skale menjalo se u domaćoj psihološkoj javnosti tokom godina, s povećanjem iskustva u primeni i interpretaciji rezultata testa PIE. Tako, u slovenačkoj verziji pripučnika za primenu Profila indeksa emocija „postignuće na BIAS skali u mnogome odražava ispitanikov stav prema testu, u tom smislu što otkriva njegovu težnju da bira one reči u testu koje su socijalno prihvatljivije. U pozitivnoj je korelaciji sa „K-skalom” (+0,38) u MMPI. To je također u skladu sa zaključkom da je „K-skala” merilo zaštite, kao „sa mnom je sve u redu”, koje IO izražavaju.” (Baškovac-Milinković i sar. 1987, str. 25)

Gotovo 20 godina kasnije, u priručniku za PIE-JRS kao o jednoj od novina govori se i o promeni logike i prirode interpretacije BIAS skale, jer „nije realno očekivati da ova skala ima funkciju stop-valjanosti svih ostalih dimenzija, što neki psiholozi-praktičari čine. Takođe je pojednostavljeno shvatanje koje se provlači kad god se u slovenačkom priručniku o BIAS-u pominje ova skala kao mera tendencije ispitanika da daje socijalno (ne)poželjne odgovore. Mi smatramo da je skor na ovoj skali jedna od crta ličnosti čija priroda nije jednostavna. Da bismo izbegli ove probleme, u našoj verziji visina BIAS-skora jeste mera sličnosti ispitanika sa „zlatnim prosekom” uzorka kome pripada.” (Kostić, 1997, str. 27). Rezultati ovog rada u većoj meri potkrepljuju drugo tumačenje.

Već pri letimičnom pregledu načina izračunavanja BIAS skale mogu se uočiti dve stvari. Kao prvo, BIAS skala se sastoji od mnogo više osobina nego bilo koja skala primarnih emocija (čak 51 osobina iz 62 para). Kao drugo,

BIAS skala je „suprotna” primarnoj emociji Agresivnosti. Drugim rečima, ni jedna od osobina koje, po ključu za odgovore, čine primarnu emociju Agresivnost ne broji se u BIAS skali i obrnuto, a vrlo često se jedan atribut iz para broji za Agresivnost, a drugi atribut iz istog para broji se za BIAS.

Detaljniji pregled otkriva hijerarhijsku strukturu BIAS skale, koja je suštinski drugačija od strukture 8 primarnih emocija. Kao što se može videti iz Tabele 1, skorovi na dimenzijama primarnih emocija izračunavaju se na taj način što se zbrajaju rezultati na dimenzijama osobina ličnosti, pri čemu se ne broje parovi u kojima obe osobine ličnosti ulaze u sastav primarne emocije. Za razliku od ovog „jednostavnog” zbrajanja, BIAS skala se izračunava na način kako je prikazano u Tabeli 7.

Tabela 7 organizovana je na sledeći način:

- u redovima se nalaze atributi koje se biraju;
- u kolonama su prikazani atributi koje stoje u paru sa atributima u redovima;
- slovom B označeni su atributi koje se zbrajaju u BIAS skali (npr., osobina Društven u prvom redu broji se u BIAS skali kada je u paru sa osobinama Grize se u sebi, Nesiguran u sebe... ali ne i kada je u kombinaciji sa osobinama Oprezan i Poslušan, dok se osobine Grize se u sebi, Ozlojeđen, Potišten i Sklon prepiranju uopšte ne broje u BIAS skali);
- zatamnjena polja označavaju parove atributa koji ne postoje u testu (to su parovi istih osobina, npr. Društven/Društven i parovi Grize se u sebi/Potišten, Oprezan/Smeten, Ozlojeđen/Sklon prepiranju i Društven/Srdačan, koji se ne nalaze ni u samom testu zato što se te osobine uvek broje zajedno u ključu za ocenjivanje odgovora).

Tabela 7. *Struktura BIAS skale*

	-DRU	-GuS	-NAG	-NuS	-OPR	-OZL	-POS	-POT	-PRP	-PST	-SMT	-SRD	SUM
1 + Društven		B	B	B		B		B	B	B	B		8
1 + Oprezan		B	B	B		B		B	B	B		B	8
1 + Poslušan		B	B	B		B		B	B	B	B	B	9
2 + Sklon pustolovinama		B	B	B		B		B	B		B		7
2 + Srdačan		B	B	B		B		B	B		B		7
3 + Nagao		B				B		B	B				4
3 + Nesiguran u sebe		B				B		B	B				4
3 + Smeten		B				B		B	B				4
+ Grize se u sebi													
+ Ozlojeđen													
+ Potišten													
+ Sklon prepiranju													
SUMA													51

B – BIAS

Detaljnijim pregledom Tabele 4 možemo uočiti da je BIAS skala hijerarhijski organizovana i da postoje tri nivoa osobina ličnosti koje učestvuju u njenom formiranju.

Primarne osobine ličnosti koje čine BIAS skalu jesu osobine Društen, Oprezan i Poslušan i one se, kao i u slučaju primarnih emocija, broje u kombinaciji sa svim ostalim osobinama, osim u međusobnim kombinacijama.

Sekundarne osobine ličnosti koje čine BIAS skalu jesu osobine Sklon pustolovinama i Srdačan. One se broje u kombinaciji sa svim ostalim osobinama, osim u međusobnim kombinacijama i u kombinaciji sa osobinama ličnosti iz prve grupe.

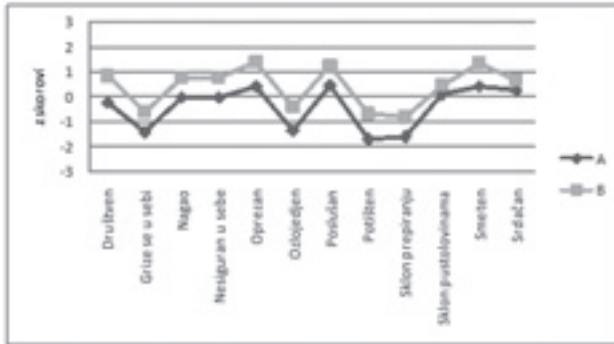
Najzad, *osobine trećeg reda* – Nagao, Nesiguran u sebe i Smeten ne broje se u međusobnim kombinacijama i kombinacijama sa osobinama prvog i drugog reda, dok u BIAS skor u učestvuju samo ukoliko su zaokružene u kombinaciji s preostalim osobinama ličnosti.

Uzimajući u obzir ovu poprilično složenu strukturu, možemo zaključiti da BIAS skala zapravo nije mera potrebe ispitanika da se prikaže u socijalno poželjnom svetlu, već pre mera potrebe ispitanika da disimulira rezultat na testu i prikaže se kao „normalna” ili „prosečna” osoba, kao što je to pretpostavio Kostić (1997) u priručniku za PIE-JRS. Naime, socijalno poželjne osobine ličnosti (Društen, Poslušan i Srdačan) već čine primarnu emociju Inkorporacije, koja predstavlja pravu meru potrebe ispitanika da se predstavi u društveno poželjnom svetlu ili, drugim rečima, stepen prihvatanja društvenih normi od strane ispitanika. S druge strane, BIAS skala znači nešto više: osobina Oprezan nalazi se u prvom redu u hijerarhiji BIAS skale, iako se visoki skorovi na ovoj osobini nikako ne mogu tumačiti kao socijalno poželjni; takođe, osobina Srdačan nalazi se tek u drugom redu u hijerarhiji BIAS-a zajedno sa osobinom Sklon pustolovinama. Najzad, osobine Nesiguran u sebe i Smeten teško se mogu dovesti u vezu sa skalom koja „meri” konformizam, pa čak i ako pretpostavimo da bi ih ispitanici birali kao „manje zlo” u kombinaciji sa osobinama ličnosti koje čine primarnu emociju Agresivnost, dok osobina Nagao učestvuje i u izračunavanju skorova na Agresivnosti i u izračunavanju skorova na BIAS-u, u zavisnosti od toga s kojom je drugom osobinom izložena u paru.

Ukoliko pogledamo Tabelu 3, možemo pretpostaviti da hijerarhijska organizacija BIAS skale u velikoj meri prati odnos među prosečnim vrednostima grupa na ispitanim osobinama ličnosti. Kružni profil s visokim BIAS skorom može se relativno lako prepoznati po veoma niskim skorovima na primarnim emocijama – Agresivnost, Opozicionalnost i Deprivacija i visokim skorovima na primarnim emocijama – Eksploracija, Reprodukacija i Inkorporacija. S druge strane, profili dobijeni izračunavanjem skorova na pojedinačnim osobinama ličnosti daju potpuno drugačiju sliku. Na Grafikonu 1 i Grafikonu 2 prikazane su teorijske maksimalne i minimalne vrednosti profila osoba koje

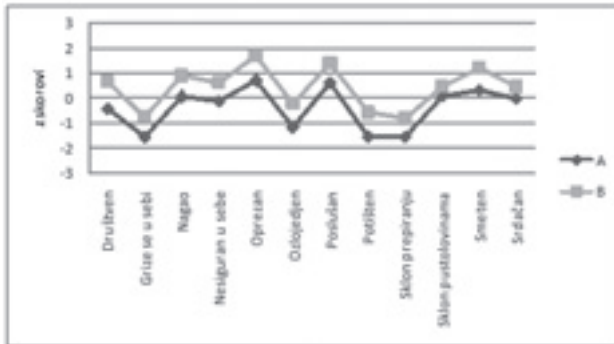
imaju „savršen” BIAS skor. Dakle, prvo su na testu zaokružene sve osobine koje se broje u BIAS skali, a različite kombinacije odgovora na preostalih 11 parova osobina ličnosti mogu davati profile koji se nalaze između profila A i profila B. Dobijene vrednosti su potom upoređene sa normama za učenike (Grafikon 1) i normama za učenice (Grafikon 2).

Grafikon 1. *Disimulativni profili u odnosu na norme za učenike*

Kao što se može videti na Grafikonu 1, vrednosti na osobinama ličnosti Potišten, Sklon prepiranju i Grize se u sebi snižene su, dok su povišene vrednosti na osobinama Poslušan, Oprezan i Smetan, ali se može videti i to da te vrednosti ne moraju odstupati od graničnih vrednosti uobičajenih odgovora čak ni kod profila koji imaju BIAS skor 100.

Grafikon 2. *Disimulativni profili u odnosu na norme za učenice*

Slično se može uočiti i ukoliko se profili A i B uporede s normama za učenice: disimulativni profili se u većoj meri odnose na one profile u kojima nijedna od osobina ne odstupa izvan granica vrednosti uobičajenih odgovora, nego na profile u kojima su povišene vrednosti socijalno poželjnih, a snižene vrednosti socijalno nepoželjnih osobina ličnosti.

Zaista bismo mogli reći da nezavisno od rezultata na BIAS ili bilo kojoj kontrolnoj skali, rezultat na testu koji se nalazi unutar granica uobičajenih

odgovora može sa istom verovatnoćom ukazivati i na svesnu nameru ispitanika da obmane ispitivača i „lažira” rezultate testiranja i na iskrivljenu sliku o sebi, koja je posledica nesvesne samoobmane, ali i na stvarnu organizaciju ličnosti ispitanika. Zbog toga, takve profile treba uvek uzimati s rezervom i posmatrati ih kao potencijalno disimulativne. Nažalost, nalaz u okvirima graničnih vrednosti je, vrlo verovatno, „tipičan” u situacijama kada se PIE koristi u cilju procene podobnosti kandidata za neki posao, pa se zato može reći da ovaj test nije podoban za tu svrhu, nezavisno od načina obrade i tumačenja njegovih rezultata.

Profili i načini njihove interpretacije. Nacrtani profil već na prvi pogled ukazuje na relativnu izraženost pojedinih osobina ličnosti i odstupanja izvan granica proseka (od $-1z$ do $+1z$). Kao i u slučaju kružnog profila, individualne razlike mogu se uopšteno interpretirati na dva načina: u smislu visokih i niskih rezultata na pojedinim osobinama ličnosti i u smislu tumačenja određenih kombinacija rezultata za pojedine osobine ličnosti, odnosno profila u celini.

Interpretacija u smislu analize visokih i niskih rezultata na pojedinim osobinama ličnosti vrši se pomoću definicija atributa koji označavaju crte ličnosti u testu PIE, a koje su sastavni deo testa i sa kojima se i sam ispitanik upoznaje pre početka testiranja.

S druge strane, pri tumačenju profila u celini treba imati u vidu to da povišeni rezultat na jednoj osobini može ukazivati na sasvim različite stvari u kombinacijama s povišenim rezultatima na drugim osobinama. Tako, na primer, povišeni rezultat na osobini *Ozlojeđen* u kombinaciji s povišenim rezultatom na osobinama:

- Smeten i/ili Nesiguran u sebe – ukazuje na opozicionalnost i izražen negativizam;
- Nagao i Sklon prepiranju – ukazuje na izraženu agresivnost i svadljivost;
- Nagao i Grize se u sebi – ukazuje na smanjenu kontrolu impulsa praćenu osećanjem krivice i nezadovoljstvom;
- Potišten i Grize se u sebi – može ukazivati na to da osoba prolazi kroz krizu zbog nekog gubitka ili da se zbog nečega oseća uskraćeno.

Interkorelacije osobina ličnosti relativno su niske, što praktično daje mogućnost njihovog udruživanja u veoma veliki broj različitih kombinacija. Neki od načina udruživanja poklapaju se s ključem za ocenjivanje odgovora (Tabela 1), ali je naše mišljenje da analiza profila na nivou osobina ličnosti može ukazati na neke od kombinacija koje autori nisu predvideli. Koje su to kombinacije i na koji način se takvi rezultati mogu tumačiti – ostaje pitanje na koje bi odgovor trebalo da dá iskustvo u primeni i interpretaciji testa u kliničkoj i nekliničkoj praksi.

Zaključak

Plučikova teorija emocija i način na koji se 12 atributa, koji predstavljaju osobine ličnosti, dovodi u vezu sa 8 dimenzija primarnih emocija, koje bi trebalo da stoje u njihovoj osnovi, već duže vreme predmet je rasprava u domaćoj psihološkoj javnosti i dosadašnji pokušaji da se ta veza empirijski potvrdi nisu uspeli da jasno pokažu njeno postojanje. S druge strane, sam format testa, njegova lakoća zadavanja, visoka pouzdanost pri ponovljenim merenjima i stepen povezanosti rezultata dobijenih pomoću njega s rezultatima na drugim skalama koje mere slične konstrukte čine PIE veoma privlačnim i zbog toga se on i dalje veoma često koristi u domaćoj psihološkoj praksi (detaljni rezultati provere pouzdanosti test-retest metodom i provere konstruktne valjanosti instrumenta mogu se pronaći u Priručniku za PIE-JRS (Kostić, 2003)).

Ovaj rad predstavlja pokušaj da se premosti jaz među zagovornicima i protivnicima upotrebe Plučikovog testa (ali i testova prisilnog izbora uopšte) tako što će pružiti mogućnost tumačenja na nivou stepena izraženosti 12 osobina ličnosti bez „problematične” konverzije u skorove primarnih emocija.

Na osnovu rezultata ovog rada možemo zaključiti:

- osobine ličnosti adekvatnije su kao set prediktorskih varijabli od primarnih emocija;
- podaci dobijeni upotrebom testa PIE mogu se uspešno interpretirati na nivou samih osobina ličnosti, bez njihove konverzije u dimenzije primarnih emocija;
- rezultat na testu koji se nalazi unutar granica uobičajenih odgovora treba tumačiti sa oprezom, jer može ukazivati i na svesnu nameru ispitanika da obmane ispitivača i „lažira” rezultate testiranja, i na iskrivljenu sliku o sebi koja je posledica nesvesne samoobmane, ali i na stvarnu organizaciju ličnosti ispitanika.

Podaci na osnovu kojih su računane norme prikazane u ovom radu prikupljeni su za potrebe praktičnog rada jednog od autora ovog članka, pa se uzorak ispitanika nikako ne bi mogao nazvati reprezentativnim. Ispitanici su testirani za potrebe praćenja adaptacije na uslove života u domu tako da je, iako je ukupan rapon njihove starosti od 15 do 18 godina, velika većina upisala tek prvu godinu srednje škole. Uzimajući to ograničenje u obzir, možemo reći da preliminarne norme imaju najveću praktičnu vrednost za stručne saradnike u drugim srednjoškolskim domovima učenika, mada ih (uz određene ograde) mogu koristiti i psiholozi zaposleni u srednjim školama. Nadamo se da će argumenti koji govore u prilog ovakvom načinu obrade rezultata dobijenih primenom testa PIE biti podsticaj drugim kolegama da se izračunaju i reprezentativne norme za osobine ličnosti merene ovim testom.

Reference

- Baškovac-Milinković, A., Bele-Potočnik, Ž., Hruševar, B., & Rojšek, J. (1987): *Profil indeks emocija Priručnik*, Ljubljana: Zavod SR Slovenije za produktivnost dela, Center za psihodijagnostična sredstva.
- Bucik V., Brenk K. in Vodopivec B. (1995). Emotions Profile Index: Stability and dimensionality of the structure, *Psihološka Obzorja – Horizons of Psychology*, 4, 25–45.
- Đurđić, L. & Dimitrijević, B. (2008). Emocionalni profil i doživljaj tela kod osoba sa tetovažom. *Godišnjak za psihologiju*, 5(6–7), 169–186.
- Husar, S. M. & Bogović, A. (2008). Pie profil kod veterana domovinskog rata s kroničnim PTSP-om. *Suvremena psihologija*, 11(2), 273–285.
- Kostić, P. (1997). *Priručnik PIE-JRS*. Beograd: Društvo psihologa Srbije, Centar za primenjenu psihologiju.
- Kostić, P. (2003). *Priručnik PIE-JRS. Profil indeks emocija, Jugoslovenska revizija i standardizacija, treće izdanje*. Beograd: Centar za primenjenu psihologiju.
- Kurbalija, D. (2006). Struktura testa profil indeks emocija. *Psihologija*, 39(3), 343–359.
- Kurbalija, D. (2008). *Predikcija problematičnog ponašanja srednjoškolaca u kontekstu nove istraživačke paradigme* (Neobjavljena magistrarska teza). Filozofski fakultet, Novi Sad.
- Maslić Seršić, D., Zelenbrz, I., Čorko, I. (2006). Analiza Plutchikova Indeksa profila emocija u selekcijskoj situaciji. *Suvremena psihologija*, 9(2), 229–243.
- Matešić, K. (1999). Aktualni problemi testova i testiranja u Republici Hrvatskoj: rezultati EFPPA-ine ankete. *Suvremena psihologija*, 2(1–2), 115–126.
- Mikas, D. (2010). Procjena emocionalnoga razvoja predškolskog djeteta i osobnost roditelja. *Školski vjesnik – Časopis za pedagoška i školska pitanja*, 59(1), 51–66.
- Mladenović, V. & Marković, Z. (2011). Emocionalni profil i zadovoljstvo poslom zdravstvenih radnika. *Engrami – časopis za kliničku psihijatriju, psihologiju i granične discipline*, 33(2), 5–17.
- Momirović, A. (1987). Određivanje metrijskih karakteristika testa Profil indeks emocija. *Primijenjena psihologija*, 8, 227–232.
- Novaković, M., Čabarkapa, M., Ille, T., & Ilanković, A. (2007). Forenzička analiza osoba sa destruktivnim ponašanjem u posleratnom periodu u Bosni i Hercegovini. *Vojnosanitetski pregled*, 64(3), 183–188.
- Okanović, P. & Okanović, D. (2009). Mogućnost lažiranja rezultata na testu PIE-JRS u situaciji profesionalne selekcije. *Primijenjena psihologija*, 2(3), 253–271.
- Plutchik, R., Kellerman, H. (2000): *Priručnik za Indeks profila emocija (PIE)*. Jastrebarsko: Naklada Slap
- Pop-Jordanova, N. & Zorcec, T. (2009). Psychological assessment and biofeedback mitigation of tension-type headaches in children. *Contributions of Macedonian Academy of Sciences & Arts*, 30(1), 155–166.
- Rubeša, G., Tic-Bačić, T., Sveško-Visentin, H., & Bačić, G. (2011). The Influence of Aesthetic Surgery on the Profile of Emotion. *Collegium antropologicum*, 35(2), 51–55.

- Stojiljković, S. D. & Dosković, Z. (1991). Crte ličnosti i emocionalne dispozicije budućih učitelja. *Psihologija*, 24(1–2), 112–124.
- Todorović, J. (2002). The Relation Between the Emotional Conflicts and Self-Concept Among Adolescents. *FACTA UNIVERSITATIS-Series Philosophy, Sociology, Psychology and History*, 2 (09), 691–697.
- Zebić, M., Vuković, O., Cvetić, T., & Britvić, D. (2006). Analiza emocionalnog statusa i odbrambenih mehanizama alkoholnih zavisnika i njihovih supruga. *Engram i-časopis za kliničku psihijatriju, psihologiju i granične discipline*, 28(1–2), 13–21.
- Zlatanović, L. D. (1999). Emocionalni profil hipersenzitivne ličnosti: Neke implikacije za istraživanje kvaliteta života. *Sociologija*, 41(4), 493–498.

DATUM PRIJEMA RADA: 20.02.2014.

DATUM PRIHVATANJA RADA: 02.12.2014.

Personality traits measured by the Emotions Profile Index (EPI): Preliminary norms for high school students

Kurbalija Dragan

Agricultural school with dormitory, Futog

Šakotić-Kurbalija Jelena

Faculty of Philosophy, University of Novi Sad

The main goal of this study is to find answers to the following question: can the EPI results be interpreted at the level of personality traits, without their conversion to the dimensions of primary emotions? The paper introduces a new, efficient and easy-to-use method of scoring and interpreting the EPI results. The norms were calculated on the sample of 807 high school students, and presented as distributions of 12 EPI personality traits. We have presented the z-value distributions for male and female respondents that can serve as preliminary norms based on which raw scores can be transformed to standardized scores. This method of scoring allows the interpretation of a larger number of different mutual combinations of personality traits beyond the limitations of the scoring protocol. The paper also analyzes the structure of the BIAS scale, and provides guidance for identifying and interpreting the dissimulative profiles. The basic guidelines for the analysis and interpretation of the results at the level of the profile are also presented.

Key words: Emotions Profile Index (EPI), personality traits, psychometric test norms